

'Millennium-konfirmander'

- spændt ud mellem nutidskrav og fremtidsforventninger

Af Kirsten G. Juul og Suzette S. Munksgaard
Center for Ungdomsstudier (CUR) for Folkekirken Konfirmandcenter

Indledning

De kommende konfirmandårgange er født i begyndelsen af det 21. århundrede og er dermed både præget af 00'ernes høje velfærdsniveau og den globale finanskrisen. Begge fænomener har på forskellig vis formet disse årganges opvækst, fremtidsdrømme, forventninger, engagement og deltagelse. 'Millennium-konfirmanderne' tilhører årgange, der generelt:

- er blevet beskyttet af barnesæder, cykelhelme og servicerende forældre.
- oplever mange valgmuligheder – alt fra tøjstil, fritidsaktiviteter til hvilken uddannelse, de skal vælge – ca. halvdelen af en ungdomsårgang skal også vælge, om de skal bo hos mor eller far – eller begge to.
- oplever et skærmliv med en mangfoldighed af '*connectedhed*', onlineprofilering og onlineperformance.

Samtidig er det årgange, der møder omverdenen med høje nutidskrav til både materielle goder og kulturelle værdier i hverdagslivet, høje krav til sig selv og egne præstationer og bliver selv mødt med høje krav i forhold til at skulle præstere, vælge og disponere. Fremtidsforventningerne kommer derfor til at fremstå som både spændende og skræmmende.

Når man som kirke og præst gerne vil møde kommende konfirmander med et evangelium og et glædeligt budskab, udfordres man til at kende til de forventninger og fremtidsdrømme, som rumsterer i sindet, når man er 13-14 år gammel. Derfor vil vi i denne oversigtsrapport tegne et billede af de aktuelle konfirmandårgange og samtidig komme med nogle bud på, hvor man som præst særligt udfordres i mødet med konfirmander i forhold til betydningen af venner, fritids- og hverdagsliv, primære og sekundære voksne og i opfattelsen af religion, tro og fremtidsforventninger.

Det billede, vi tegner af konfirmandårgangene i denne oversigtsrapport, baserer sig på undersøgelser fra Center for Ungdomsstudier (CUR), dels en aktuel, upubliceret undersøgelse af hverdagslivet blandt 1032 elever i 7.-9. klasse (2015), hvor de første data netop er indsamlet, dels en undersøgelse blandt 600 konfirmander og konfirmandforældre om deres perspektiver på kirke, tro og eksistens (RefleX 2014). Der gøres rede for mainstream tendenser, velvidende at der altid er undtagelser og afvigelser, som kræver en mere detaljeret gennemgang, end pladsen i denne korte oversigtsrapport tillader.

Oversigtsrapporten Millennium Konfirmander er bygget op om følgende overskrifter:

1. Venner og fritidsaktiviteter som omdrejningspunkt	4
- Betydningen af venner	
- Hverdags- og fritidsliv – i den fysiske og virtuelle verden	
- ”Det skal være sjovt, seriøst, og jeg skal lære noget!” – hvad er vigtigt i forhold til fritidsaktiviteter?	
2. Betydningsfulde voksne	10
- Venner er vigtige, men forældre er betydningsfulde	
- Voksne skal tage initiativet til vigtige samtaler	
- Forventninger til foreningsledere, præster og andre sekundære voksne	
3. Unges tro, religiøse praksis og forventninger til konfirmandforløbet	14
- Teenageres tro og religiøse praksis	
- Hvorfor konfirmeres?	
- Hvad tager konfirmander med sig fra konfirmandforløbet?	
- Behovet for et ’udvidet eksistentielt øverum’	
4. Forventninger til fremtiden	19
5. Perspektiverende udfordringer	20
6. Baggrund for oversigtsrapporten	
7. Litteraturliste	

1. Venner og fritidsaktiviteter som omdrejningspunkt

Betydningen af venner

Når vi betragter Sofie eller Oliver i en ganske almindelig 7. eller 8. klasse, er det nu'et med vennerne, der tæller. De hænger ud, griner over videoer på deres iPhones og konkurrerer om at få flest 'likes'. Vennerne er omdrejningspunktet i nu'et, og når vi i undersøgelser spørger 13-16-årige om, *'hvad der gør livet værd at leve'*, kommer vennerne ind på en førsteplads. Det er vennerne, man bruger sin tid sammen med, sammenligner sig med og forstår sig selv i lyset af, mens forældre træder i baggrunden og bliver betydningsfulde støttepiller.

Vennegrupper er både trygge oaser og fællesskaber, der forandrer sig. Det unikke ved vennerrelationer i modsætning til f.eks. forældrerelationer er, at de skal tilkæmpes og holdes ved lige. De kan aldrig tages for givet. Det er med til at forklare, hvorfor det under aftensmaden er vigtigt at sende beskeder såsom: "Hva' laver du? Knus C." Når man er 13 år, har man brug for konstant at vedligeholde sine vennerelationer. Det er vigtigt med det samme at svare på en besked eller 'like' en venindes opdatering på Facebook eller billede på Instagram.

Unge er samtidig individualister. De forstår sig som en del af en vennegruppe med et vist fælles præg, men er på samme tid i gang med at skrive deres egen unikke, individuelle livsbiografi – de er i gang med at skabe og definere sig selv. Det står i modsætning til 'de gode gamle dage', hvor man skulle finde sig selv inden for de rammer, der var givet i forhold til familie, erhverv og livsstil. Her var det på forhånd givet, hvilke forventninger, man skulle leve op til, og hvilken historie, man blev skrevet ind i. Sådan er det ikke længere – nu skal man som ung finde sig selv i et hav af valgmuligheder og ikke mindst forholde sig til nutidskravene inden for rammerne af et hektisk hverdags- og fritidsliv.

Hverdags- og fritidsliv i den fysiske og den virtuelle verden

Hvad sker der, når det ringer ud fra sidste time? Det korte svar er: Rigtig mange ting! Flertallet af teenageres dags- og ugeprogram er dels proppet med daglige online- og offlineaktiviteter, det man kunne kalde 'hverdagsritualer', dels 'faste ugentlige aktiviteter', som man bruger tid på mindst en gang i ugen.

	Hver dag/ næsten hver dag	Mindst en gang om ugen	Sjæld- nere	Aldrig
Er sammen med venner på nettet (f.eks. spil/chat, Facebook) eller på mobil (ringe, spille)	51,5	37,8	8,8	2,0
Laver lektier	38,3	54,7	6,4	0,6
Er sammen med venner face2face	29,2	53,4	14,2	3,3
Spiller Playstation, X-box, computerspil m.v.	27,8	33,6	19,9	18,8
Sport (behøver ikke at være i en klub)	27,0	57,1	10,1	5,8
Læser bøger/e-bøger/lydbøger	14,7	42,1	29,4	13,8
Går til anden fritidsaktivitet (f.eks. spejder, musikundervisning)	3,9	32,5	8,6	55,0
Er sammen med kæreste	3,3	7,6	5,4	83,7
Frivilligt arbejde (f.eks. hjælpetræner, spejderfører)	1,3	20,8	17,7	60,2
Går til fester	0,9	13,6	54,2	31,4

Tabel 1. "Hvad laver du i din fritid efter skole?" (upubliceret undersøgelse, 2015)

Tabellen tegner et overordnet billede af at de 13-16-årige primært bruger deres fritid på relationelle aktiviteter, lektier og sport. Vi vil særligt fremhæve to forhold fra tabellen:

For det første er en stor gruppe af unge ofte sammen med deres venner i det virtuelle rum – og reelt er der flere, der oftere er sammen med deres venner online end ansigt-til-ansigt. Det viser sig også, at jo oftere, man hænger ud med venner i det fysiske rum, desto oftere hænger man ud med dem i det virtuelle. Og omvendt: Jo sjældnere man er sammen med venner i det fysiske rum, desto sjældnere er man sammen med venner i det virtuelle. Som udgangspunkt giver det ikke rigtig mening at skrive med nogen, man ikke kender – onlinerelationer underbygger som regel offlinerelationer.

For det andet er der ikke mange 13-16 årige, der har en kæreste. Mulige forklaringer på dette kan være, at mange unge oplever, at de får tilstrækkeligt bekræftelse af venner f.eks. på Facebook, at selve

kærestebegrebet er i forandring og det sidste forhold: At festkulturen er blevet udskudt et par år for denne aldersgruppe. I sammenligning med undersøgelser fra 2010 mødes man sjældnere til fester, hvor man måske ellers kunne møde en kommende kæreste – man introduceres for alvor først til festkulturen på ungdomsuddannelserne.

Det er værd at bemærke, at på trods af et ungdomsliv fyldt med fritidsaktiviteter og lange skoledage, vælger en stor andel af en ungdomsårgang konfirmandforløbet til. Det vil sige, at selv om konfirmandforløbet ikke nødvendigvis er det vigtigste for en konfirmand, så vælges det ikke fra på grund af et aktivt fritidsliv, men nærmere fordi man ud fra et bevidst valg ikke vil identificere sig med konfirmationen og det religiøse livssyn (Juul & Munksgaard 2015).

Til overvejelse:

Unge oplever i dag lange skoledage, et fyldt fritidsliv og generelt høje krav og forventninger. Som præst kan det være en overvejelse værd at forholde sig til, hvordan man som kirke byder ind i hverdagskemaet. Hvilken rolle spiller f.eks. lange skoledage for, hvordan man møder konfirmanderne en sen eftermiddag? Hvordan kan timerne i konfirmandstuen blive mere end bare endnu et 'modul' i løbet af en i forvejen lang dag – men et 'meningsrum', hvor man træder ind som menneske og fordyber sig i livets eksistentielle og religiøse spørgsmål?

Vi spurgte de 13-16-årige om, hvad de bruger tid på, når de hænger ud med vennerne:

	Procent
Vi hører musik sammen	63,0
Hænger ud på sociale medier, f.eks. Facebook	55,0
Spiller spil (mobil/computer)	52,7
Dyrker sport	48,7
Snakker om skolen	47,5
Shopper	43,5
Snakker om fremtiden	40,9
Vi laver mad og spiser sammen	40,4
Snakker om kærester	37,3
Snakker om udseende og krop	36,9

Tabel 2. "Når du er sammen med dine venner, hvad bruger I så tid på?" (Der kunne sættes flere krydser) (upubliceret undersøgelse, 2015)

Ovenstående tabel er langt fra udtømmende, men kan give en indikation af, hvad der henholdsvis fylder mere eller mindre, når man som 13-årig bruger tid sammen med sine venner. Vi vil særligt fremhæve ét forhold fra tabellen.

Som tidligere nævnt fylder det meget at hænge ud med vennerne i det virtuelle rum. At bruge tid sammen med vennerne på sociale medier og via onlinespil er lige så naturligt som at mødes i det fysiske rum – og nogle gange er det netop det virtuelle univers, man mødes om. At hænge ud i det virtuelle rum – og at være fælles om at hænge ud i det virtuelle rum – bliver en aktivitetsform i sig selv.

Selv om både drenge og piger bruger lige meget tid i såvel det virtuelle som fysiske rum, så fremtræder samværet i drenge- og pigevennskaberne forskelligt. Generelt spiller drenge først og fremmest forskellige aktion- og strategispil – og snakker undervejs om det spil, der spilles, mens piger i højere grad benytter sig af mere direkte muligheder for kommunikation, f.eks. at chatte, opdatere sin status eller kommentere på billeder, der postes. Såvel online som offline gælder det for drenge, at aktiviteten er det naturlige omdrejningspunkt og er afsæt for eventuelle samtaler.

Som præst skal man derfor være opmærksom på, at aktiviteten kan skabe rammerne for vigtige snakke med drenge – som f.eks. når man løser en praktisk opgave eller spiller bordfodbold. For piger er der i højere grad fokus på kommunikationen i samværet, og det kan derfor være nemmere at tage initiativ til en samtale over en kop te, hvor den direkte kommunikation er i centrum.

Til overvejelse:

Unge fysiske mødesteder bliver færre i takt med, at den virtuelle verden erobrer flere rum. Det betyder i forbindelse med konfirmandforløbet, at det fysiske møde og samværet i konfirmandstuen og i kirkerummet kan fremstå stærkt og virkningsfuldt. At mødes med andre i dette rum og ikke at skulle performe eller 'være på' kan gøre indtryk. Hvordan kan det at være offline med alle sanser blive et særligt aktiv i konfirmandløbet?

"Det skal være sjovt, seriøst, og jeg skal lære noget" – hvad er vigtigst i forhold til fritidsaktiviteter?

Omkring 80 pct. af 13-16-årige går til en eller flere fritidsaktiviteter. Hvad oplever unge som vigtigt, når de skal gå til noget? Se nedenstående tabel:

	Meget vigtigt/ noget vigtigt
At det er sjovt	96,5
At de voksne er dygtige	87,5
At det er seriøst	77,9
At jeg lærer noget nyt	77,2
At det er sammen med mine venner	73,5
At det skal være spændende	68,3
At der er tid til at hygge sig	67,7
At lære nye venner at kende	60,4
At det er tæt på, hvor jeg bor	35,5
At det ikke er dyrt	23,4
At mødetidspunkterne ikke ligger på det samme tidspunkt hver gang	17,2
At lederne er unge	14,7

Tabel 3. "Hvor vigtigt er følgende for dig, når du går til noget i din fritid?" Angivelse af 'meget vigtigt'/'noget vigtigt' (der kunne sættes flere krydser). (upubliceret undersøgelse, 2015)

Ud fra tabellen kan vi se følgende tendenser:

Noget af det allervigtigste for unge, når de skal gå til noget, er at det er sjovt. Når vi spørger unge om, hvad de ligger i 'sjovt', handler det ikke nødvendigvis kun om passiv underholdning, men om at få en god "helhedsoplevelse", hvor man bliver følelsesmæssigt engagerede i nu'et, griner og oplever noget interessant.

Dernæst er der tre udsagn, der alle peger på vigtigheden af læring og progression i fritidsaktiviteten: 'At det er seriøst', at man 'lærer noget nyt' og 'at de voksne er dygtige'.

En fritidsaktivitet handler ikke kun om at hænge ud med vennerne – men det handler om, at der skabes en seriøs ramme omkring aktiviteten, og at man bliver bedre til det, man går til – uanset hvilket niveau man befinder sig på, og uanset hvilket felt fritidsaktiviteten befinder sig inden for. Som 13-årig stiller man kvalitetskrav til progression og faglig udvikling, samtidig med at man forventer at blive taget alvorligt som menneske.

Når vi spørger unge om, hvad de forstår ved 'dygtige voksne', forventer de, at såvel faglige som relationelle kompetencer sættes i spil. De giver udtryk for vigtigheden af, at voksne kan lære fra sig og være tydelige på værdien af det, der læres. Derudover er der en forventning om, at man som voksen tager ansvar for de relationelle forhold og sikrer kvaliteten af samværet. Hvis vi overfører det til konfirmandforløbet, kan man sige, at man som præst udfordres til at kunne indgå i positive relationer med konfirmanderne, både som gruppe og i forhold til den enkelte konfirmand og til at kunne formidle kristendom og at kunne sætte ord på kristendommens betydning i forhold til et ungdomsliv. At være en 'dygtig voksen' inden for rammerne af et konfirmandforløb, handler med andre ord om, at man kan sætte sig selv, kristendom og kirkeligheden i spil, så man som ung kan forstå sig selv og begå sig.

Vennerne spiller naturligvis en stor rolle, i forhold til fritidsaktiviteter. Det er altid sjovere at gå til noget, når man følges med sine venner. Unge giver udtryk for, at det er vigtigere at være sammen med sine venner – end at finde nye venner. Det giver tryghed at være en del af en gruppe, især når man som ung udfordres til at bevæge sig uden for sin komfortzone og træde ind i f.eks. kirkens rum og ritualer.

For de 13-16-årige er det vigtigt, at voksne ledere først og fremmest er dygtige og skaber nogle gode rammer for både relationerne og aktiviteten. Det er mindre vigtigt, hvilken alder man har. For en præst er det i den forbindelse godt at vide, at alderen ikke er vigtig – men først og fremmest graden af nærvær og interesse (Juul & Munksgaard 2015).

Noget af det, der ikke fylder så meget i 13-16-åriges bevidsthed, er de strukturelle forhold omkring fritidsaktiviteter, altså, at man skal bo tæt på aktiviteten (måske fordi forældrene ofte kører), at det ikke er dyrt (måske fordi forældrene ofte betaler), eller at mødetidspunkterne ligger på det samme tidspunkt. I relation hertil afskrækker det altså ikke konfirmander, at konfirmandforløbet den ene uge ligger tirsdag eftermiddag og den næste uge søndag eftermiddag. I praksis kan det dog være en udfordring at holde styr på aftalerne, hvilket kræver en klar og præcis kommunikation med både forældre og konfirmander.

Til overvejelse:

Unge stiller høje kvalitetskrav til sig selv og til andre i forhold til skole- såvel som fritidsliv. Det skal være sjovt, seriøst og lærerigt. Hvordan kan forventningen om, at 'det skal være seriøst' overføres til konfirmandstuen? Hvordan kan man som præst lægge vægt på, at det seriøse består i ikke udelukkende at være fagfaglig, men at man vil noget seriøst med hinanden, og at man tager hinanden og samværet alvorligt?

2. Betydningsfulde voksne

Venner er vigtige, men forældre er betydningsfulde

Som ung er man gennem sine valg konstant i gang med – over for sig selv og andre – at beskrive, hvem man er! I et hav af valgmuligheder er det vigtigt, at forældre og andre voksne hjælper med at navigere og skabe et refleksionsrum, der sikrer større afklaring og bevidstgørelse om egne valg. Forældre og andre voksne kan nemlig stille nogle af de gode spørgsmål, som vennerne ikke kan stille – venner giver bare ofte én ret!

Fælles for konfirmander er, at de oplever, at deres forældre generelt er der for dem, hvis de har brug for at snakke. Det er dog ikke altid, at tiden er til det, eller at den rette 'anledning' opstår. En tredjedel

kunne godt tænke sig at snakke mere med deres forældre, og en tredjedel kunne godt tænke sig at snakke mere med deres forældre om, hvad der er på spil i deres liv (RefleX 2014).

Hvad snakker man med sine forældre om, når man går i 7.-9. klasse?

	Procent
Hvad man har lavet i løbet af dagen (f.eks. oplevelser i skole eller fritid)	96,1
Skole eller lektier	93,3
Tanker om fremtiden	79,4
Hvordan man vælger uddannelse	72,0
Hvad jeg drømmer om	69,5
Hvad der kan stresse en	54,5
Samfundet eller politik	48,7
Udseende og krop	43,7
Tro og religion	28,2

Tabel 4. "Når du er sammen med dine forældre, hvad bruger I så tid på at snakke om?" Angivelse af 'ofte' eller 'af og til' (upubliceret undersøgelse, 2015)

Når man går i 7.-9. klasse, baserer samtaler med forældre i hverdagen sig ofte på oplevelser i skolen eller lektier. Andre undersøgelser viser, at man i mange familier er vant til at have en deskriptiv samtalekultur, hvor man som oftest stiller beskrivende spørgsmål, f.eks. "Hvad lavede I til præst i dag?" eller "hvad lavede I til træning?". Disse spørgsmål kan være gode som optakt til en dybere snak, men giver ikke af sig selv anledning til refleksion. Som en konfirmanddreng udtrykker det: *"Jeg snakker kun om sådan nogle seriøse ting, hvis mine forældre spørger ind det ... altså både det med skole og det med Gud"* (RefleX 2014).

Vi er vant til at udveksle information om, hvad vi gør, men vi snakker sjældent om, hvorfor vi vælger at handle på en bestemt måde. Selvom unge konstant udfordres til at 'like', er der mangel på samtaler om, hvad man 'liker', hvorfor man 'liker', og hvad det gør ved os at 'like' og blive 'liket'. At stille gode hvorfor-spørgsmål kan i høj grad udfordre 'like-kulturen' og kvalificere de 'fremadrettede' temaer, som – ifølge tabellen – optager en stor plads i samtalerne mellem unge og forældre.

Det lader til, at emner såsom stress og samfundsmæssige spørgsmål, krop og udseende, tro og religion fylder mindre i samtalerne med forældrene. Det betyder dog ikke, at det ikke er vigtige emner at snakke om, da emnerne kan optage unge eller står højt på den medie- og samfundsmæssige dagsorden. Hverken de unge eller forældrene har de store erfaringer med samtaler omkring disse emner, hvilket måske forklarer, hvorfor det kan være svært at diskutere dem i konfirmandstuen, eller hvorfor der kan opstå en særlig interesse herfor i konfirmandforløbet.

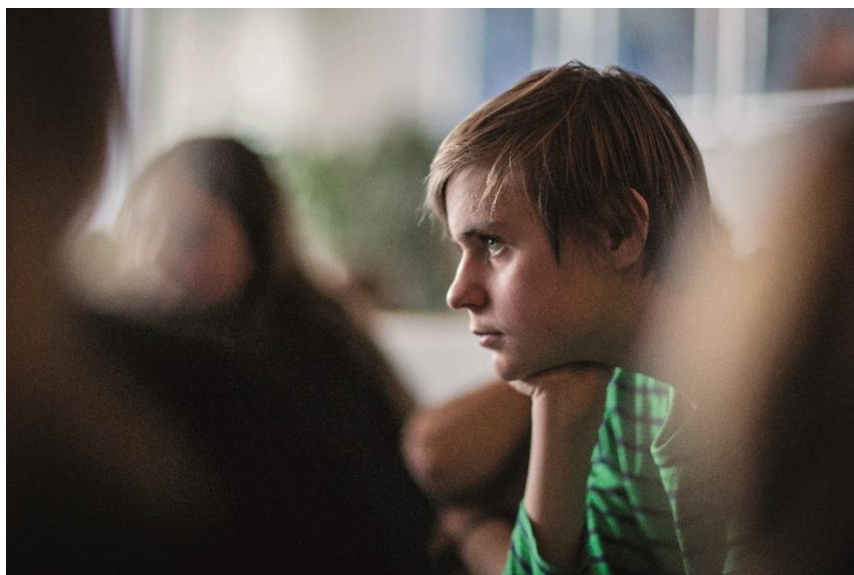
Det interessante er i den forbindelse at se, om f.eks. gruppen af unge, der oplever, at de er stressede, taler om stress med deres forældre og de unge, der er bekymrede over fremtiden, har mulighed for at lufte deres tanker og dermed håndtere, hvad kan opleves som en mental belastning i det daglige.

Nedenstående tabel viser unges oplevelser af udvalgte temaer sammenholdt med, hvor ofte de snakker med forældre om temaerne:

	Procent
Unge, der ofte oplever stress – men sjældent snakker med forældre om det	27,6
Unge, der oplever, at de er bekymrede over fremtiden – men sjældent snakker med forældre om det	18,0
Unge, der er i tvivl om deres uddannelsesvalg – men sjældent snakker med forældre om det	31,9
Unge, der er optagede af tro og religion – men sjældent snakker med deres forældre om det	17,4

Tabel 5. *Unge oplevelser af udvalgte temaer sammenholdt med, hvor ofte de snakker med deres forældre om temaerne.* (upubliceret undersøgelse, 2015)

Mellem hver sjette og hver fjerde teenager, der f.eks. har stress inde på livet, som er bekymrede over fremtiden, eller som er tvivl om, hvad de skal uddanne sig til, oplever at de sjældent snakker med deres forældre omkring disse temaer. Derudover er der en gruppe af unge, som er optagede af tro og religion, men som tilsyneladende ikke bruger deres forældre som samtale- eller refleksionspartnere omkring disse temaer.

Til overvejelse:

Umiddelbart er der en gruppe af unge, som er 'ladt tilbage', og som har behov for at kunne snakke med forældre eller andre voksne om temaer såsom stress, bekymring eller tvivl. Hvordan kan man som kirke være opmærksom på denne gruppe og være med til at tage deres oplevelser af stress, bekymringer eller tvivl alvorligt?

Voksne skal tage initiativet til vigtige samtaler

Der er generelt et behov for, at voksne – hvad enten det er forældre eller andre voksne – i højere grad spørger ind til, hvad aldersgruppen i 7.-9. klasse er optagede af, og hvad der er med til at påvirke deres livsvalg. I den forbindelse bad vi en gruppe unge beskrive de vigtigste temaer i deres liv. Her er eksempler på, hvilke ord, de sætter på nogle af temaerne:

- **Fællesskab:** *"Man overskrider grænser sammen med sine venner. Alt det, du gør, er noget, du gør sammen med dine venner,"* eller *"når du socialt er på hele tiden, har man brug for en slapper. Du er smadret, når du når til weekenden."*
- **Individualitet:** *"Man skal lære at gå sin egne veje. Mine venner betyder også noget, men man skal selv finde vejen."*
- **Tryghed:** *"Det er vigtigt have en god familie, venner, tryghed og en base, man kan falde tilbage på, hvis det hele skulle falde fra hinanden."*
- **Krop og usikkerhed:** *"Man bestemmer selv, hvordan ens krop skal være. Nu vil jeg ikke vise det, men jeg går i tøj, som skjuler min mave, så det ligner, at jeg ikke har noget mave, men altså dem, der løfter op i deres bluse, og deres mave går ind eller er helt lige. Det fatter jeg ikke. Jeg prøver at skjule det. Sådan er min mave ikke, det er derfor, jeg gerne vil tabe mig."*
- **Uoverskuelighed og fremtid:** *"Livet kan være som et usamlet puslespil, fordi det er lidt sådan, at du skal tænke dig om, når du skal have brikkerne til at falde på plads, og nogle gange falder de slet ikke på plads" eller "der er en masse veje, der er åbne, og jeg kan vælge alle de veje, jeg vil – men det er svært at vælge, hvilken vej jeg skal vælge."*

Det er væsentligt for en teenager også at få vendt de store livsspørgsmål med en voksen, hvis man ikke skal stå alene med det, der kan være svært at forstå: Ensomhed, sorg eller konflikter, tro tvivl eller hvordan man i det hele taget skal leve sit liv som ung. Det er dog ikke oplagt for en teenager at indlede en samtale om de store livstemaer med en voksen, der er 20-40 år ældre. De forventer, at forældre og andre sekundære voksne tager initiativ til at snakke om disse livstemaer ved de anledninger, der viser sig.

Forventninger til foreningsledere, præster og andre sekundære voksne

Når vi i interviews spørger ind til, hvilke forventninger unge har til andre voksne end deres forældre, såkaldte sekundære voksne, gives der udtryk for disse forventninger:

- Voksne skal skabe et godt miljø, hvor man ikke mobber hinanden. Det er også vigtigt, at de voksne ikke selv råber eller skælder for meget ud.
- Voksne skal først og fremmest være dygtige og kunne lære fra sig.
- Derudover er det kendetegnende, at man som ung ikke har særligt store forventninger til at snakke med sekundære voksne om andet end den aktivitet, man er sammen om. De lave forventninger skyldes, at de færreste unge har erfaring med at snakke med sekundære voksne om deres liv, og forventninger kommer som bekendt som oftest af erfaringer. Men når voksne først viser interesse for unges

liv, er der faktisk en stor gruppe af unge, som gerne vil snakke, og som dermed får højere forventninger til, at voksne kan fungere som samtalepartnere.

Det forhold, at unge har få forventninger til sekundære voksne, kalder på vigtigheden af, at man som præst bringer sig selv på banen, og giver konfirmanderne en erfaring med præsten som en mulig samtalepartner. Det understøtter vigtigheden af, at man som præst:

- **Viser interesse og nysgerrighed** i forhold til unge og deres livssituation og livsvalg. Det vil sige en præst, der ikke kun benytter sig af envejskommunikation men nysgerrigt tør spørge ind til unges liv, tro og tvivl.
- **Formår at sætte ord på**, hvad troen betyder for en selv, og at man som præst kan sætte ord på, hvad 'de gode nyheder' kan betyde i forhold til en ungdomsvirkelighed. På den måde bliver det muligt at skabe en meningsfuld dialog med unge, der skal til at gå på opdagelse i, hvad de 'gode nyheder' er for dem. Unge har vanskeligt ved at spejle sig i 'den store fortælling' alene – men kan nemmere spejle sig i en 'lille fortælling', der reflekterer den 'store fortælling' (Grube & Munksgaard 2012).

3. Unges tro, religiøse praksis og forventninger til konfirmandforløbet

En stor gruppe af teenagere kan godt opfatte sig selv som troende – men vil i lighed med den danske befolkning som helhed ikke betegne sig selv som religiøse! At være troende er noget individuelt og positivt, mens det at være religiøs er noget kollektivt og negativt (Rosen 2009).

I den aktuelle teenageundersøgelse (2015) kan vi se, at ca. 46 pct. af teenagerne giver udtryk for en tro på Gud – en anelse flere piger end drenge. For fire ud af 10 spiller tro og religion en stor rolle, igen er der lidt flere piger end drenge, for hvem tro og religion spiller en rolle. Det er den første undersøgelse, hvor vi ser, at der er signifikant forskel på drenge og piger – i tidligere undersøgelser har det været graden af refleksion og alder, der har været udslagsgivende. En vigtig pointe er, at en tro på Gud giver mening i konfirmandforløbet, men i de efterfølgende år mistes det religiøse sprog og forståelsesramme – med mindre man møder dialogpartnere, der kan være med til at vedligeholde og udvikle en religiøs livstolkning.

Unge vokser generelt op i en tid, hvor religiøsitet er karakteriseret ved følgende:

- Dogmatisk konsistens og praktisk udøvelse er ikke afgørende – eller måske ligefrem irrelevant – det vigtige er i højere grad, hvorvidt teenageren oplever troen og eventuelle spiritualitet som meningsfuld i forhold til der, hvor han/hun aktuelt befinder sig i sit liv.
- Unge forholder sig mere dialogisk end dogmatisk. F.eks. går de ikke kun 'til præst' for at lære trosbekendelsen udenad, men har brug for at indgå i en dialog og afklaringsproces om, hvad man tror på – eller ikke tror på – og samtidig at lære at sætte ord på, hvad man tror på.

- Troen inspireres mange steder fra, men er sjældent kollektivt forankret i fællesskaber (samlinger, gudstjenester m.v.), den udfoldes snarere gennem relationer. Det betyder også, at den person, der senest har (re)præsenteret en bestemt religion på en bestemt måde, står stærkest i teenagernes bevidsthed (Nissen 2014).
- Lav religiøs optimisme og tillid. Det kan vel næppe skade at tro på Gud eller bede, men man er ikke sikker på, at det hjælper!
- I modsætning til deres forældre er nutidens teenagere ikke specielt blufærdige over for religion og det at snakke om tro – det er omvendt heller ikke noget, de går voldsomt meget op i, med mindre det på en god måde bliver sat på dagsordenen i deres liv, som det kan ske i forbindelse med konfirmandforløbet.

Et interessant gennemgående træk ved unges tro er, at de kun i meget begrænset omfang trækker på fælles referencer. Unge opfinder selv de kategorier, der udtrykker deres gudsbillede. Som følge af et 'traditionstab' er de således eksponenter for en reflektiv praksis forstået på den måde, at forestillinger om Gud hele tiden bliver opfundet i de situationer, de bliver spurgt. Deres gudstro kan således i vid udstrækning tolkes som deres aktuelle forståelse af Gud – og ikke religiøse institutioners forståelse af Gud! (RefleX 2014).

Teenageres religiøse praksis

Omfanget af konfirmanders religiøse praksis hænger naturligvis tæt sammen med den religiøse praksis i hjemmene. Hverken forældre eller unge 'slider' på kirkebænkene – fem pct. går i kirke mindst en gang om måneden. Endnu færre, et par pct., synger aftensang eller beder aftenbøn med deres forældre

– og ni ud af 10 unge giver udtryk for, at der ikke eksisterer en religiøs praksis i hverdagslivet eller i hjemmet. Såvel selve praksissen som refleksionen over praksis er ikke-eksisterende. Unge oplever derfor i høj grad hjemmene som 'religiøst afritualiserede' (RefleX 2014).

Hvorfor konfirmeres?

Når nu troen i praksis ikke spiller den store rolle for teenagere, kan det måske undre, at konfirmandforløbet for mange konfirmander reelt er langt mere end forberedelsen til en fest!

'Top fem' grunde til, at unge vælger at blive konfirmeret, er:

1. Tradition (67 pct.)
2. Troen på Gud (56 pct.)
3. Fest (42 pct.)
4. Gaver (38 pct.)
5. Venner (24,8 pct.)

(RefleX 2014)

Fest og gaver er bestemt vigtige grunde til at blive konfirmeret, men det står ikke alene. Det idealistiske og det materielle går derimod ofte hånd i hånd, når man vælger at lade sig konfirmere. Flertallet af konfirmandforældre tror, at fest og gaver er det vigtigste, hvilket ikke er tilfældet. Der er mere på spil for konfirmanderne.

Tradition befinder sig på førstepladsen i konfirmandernes begrundelser. Det handler mere specifikt om, at de har det fint med, at konfirmation er en tradition – og at de selv vil vælge at følge den tradition før det store 'ja' på konfirmationsdagen.

For ni ud af 10 konfirmander er det ligeledes vigtigt at signalere, at konfirmationen er deres eget valg og ikke forældrenes eller vennernes. Det er vigtigt, at de oplever, at de kan stå inde for de valg, de træffer – herunder også konfirmationen. Det kan sagtens være, at de synes, den nyeste iPhone er fed, ligesom alle deres venner, eller at de også vil konfirmeres, i lighed med flertallet af venner – men det er vigtigt for deres selvforståelse, at de ikke bare 'følger med strømmen', men træffer et bevidst valg om at blive konfirmeret.

Konfirmation er altså ikke nødvendigvis forældrenes projekt eller noget, der bare skal overstås, når konfirmander giver udtryk for, at de også har en del – særligt 'faglige' forventninger til konfirmandforløbet. Knap halvdelen ønsker at få mere viden om Bibelen og blive bedre til at diskutere tro og religion, og flertallet forventer at få mere viden om Gud og Jesus og blive bedre til at sætte ord på, hvad de tror på (RefleX 2014).

I lighed med at teenagere har forventninger til deres fritidsaktiviteter – de vil lære noget! – lægger de også vægt på, at de forventer et udbytte af konfirmandforløbet. Det tyder på, at konfirmander vil lære noget, udfordres og tage stilling til det med tro og eksistens – og det er vigtigt, at der er nogen, der hjælper dem i den proces. De har brug for voksne refleksionspartnere, der tør stille væsentlige spørgsmål, som hverken de selv eller vennerne kan stille.

Hvad tager konfirmander med sig fra konfirmandforløbet?

Konfirmanders forventninger til konfirmandforløbet bliver i mange tilfælde indfrie. De bliver fortrolige med Fadervor, og en forholdsvis stor gruppe angiver, at de i højere grad formår at sætte ord på deres tro og oplever, at troen kan få betydning i deres liv – i hvert fald i forbindelse med konfirmandforløbet! Omvendt er der ikke meget, der tyder på, at den religiøse dimension fylder meget uden for konfirmandstuen, og de har stadigvæk i vid udstrækning svært ved at bygge bro mellem 'kirkeligheden' og 'virkeligheden', efter den sidste konfirmationsgæst er smuttet. Konfirmander opsøger sjældent kirken senere i livet – med mindre der er en direkte anledning til det, f.eks. i forbindelse med højtider, bryllup, begravelser eller lignende (Juul & Munksgaard 2015).

Behovet for et 'udvidet eksistentielt øverum'

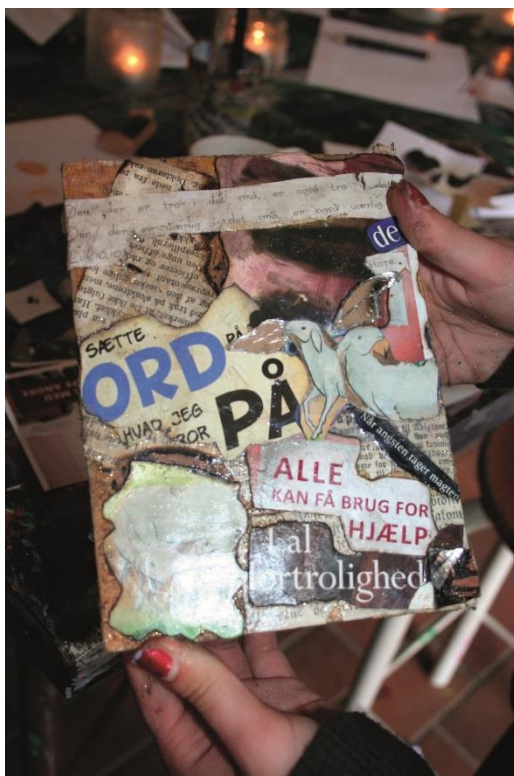
Voksne med børn i konfirmandalderen tilhører en generation, der – i modsætning til deres børn – føler sig blufærdige over for tro og religion og står famlende over for den religiøse og eksistentielle samtale (Larsen & Sørensen 2005). Samtidig står religion ikke særligt højt på den opdragelsesmæssige dagsorden – det gør til gengæld tolerance, selvstændighed og ansvarlighed (Trygfonden 2012).

Den tyske religionspædagogiske forsker Frederik Schweitzer påpeger, at forældres uafklarede forhold til religion og religiøse spørgsmål som oftest står i vejen for udviklingen af børn og unges religiøse sprog og begreber (Schweitzer 2006). Mange voksne tror, at de skal stå med et arsenal af færdige svar til de eksistentielle spørgsmål for at kunne indgå i en samtale om religiøse spørgsmål. Schweitzer understreger dog, at voksne, der ikke selv råder over svar, er ikke et problem for den religiøse samtale. Problematisk er derimod voksne, som ikke har nogen spørgsmål, og som derfor heller ikke vil eller kan høre de unges spørgsmål.

Religionens begrænsede rolle i hverdagslivet har konkret den konsekvens, at to ud af tre konfirmander sjældent eller aldrig snakker om religiøse emner med deres forældre. Som en konfirmandpige udtryk-

ker det: "Til præst har jeg lært mig selv lidt bedre at kende, fordi man skal tænke over, hvad man selv gør, og hvordan vi passer på vores jord. Sådan noget ville mine forældre aldrig bringe på banen."

Næsten otte ud af ti konfirmandforældre kunne dog tænke sig at snakke mere om livets store spørgsmål med deres børn, og 52 pct. af konfirmandforældrene angiver, at de godt kunne tænke sig at diskutere nogle af de emner, der bliver gennemgået i løbet af konfirmandforløbet – de står imidlertid famlende over for, hvordan de skal gribe samtalerne an (RefleX 2014).

Konfirmandforløbet sætter en række store livstemaer på dagsordenen. Temaer, der dog først kommer i spil, hvis unge får mulighed for at beskæftige sig med dem uden for konfirmandstuen i et 'udvidet eksistentielt øverum'. Ellers er det kun noget, der vil optage konfirmanderne den ene gang om ugen, de går til præst. Selvom halvdelen af konfirmanderne angiver, at kristendommen har nogen eller megen betydning for dem, og at den trosmæssige afklaring er vigtig, inden de skal konfirmeres, har de i praksis svært ved at sætte ord på, hvad de tror på, og har derfor behov for refleksions- og samtalepartnere.

Til overvejelse:

Unge ønsker at tage deres konfirmation alvorligt, men har brug for samtale- og refleksionspartnere i og uden for konfirmandstuen, der kan være med til at stille de 'gode spørgsmål': Hvorfor er tro vigtig? Hvad betyder konfirmationen? Hvad betyder det for mig? Udfordringen som præst er at gøre forældre opmærksomme på, at unge har brug for et 'udvidet øverum' til at reflektere over eksistentielle og religiøse spørgsmål, og at det som oftest er de voksne, der skal tage initiativ til refleksionsprocessen. Hvordan kan kirken invitere og inddrage forældre til at være med til at udvikle et eksistentielt og religiøst 'øverum' med konfirmanderne?

4. Forventninger til fremtiden

Danmark er i stigende grad kendetegnet ved at være et konkurrencesamfund, hvor unge påvirkes af det øgede pres fra både lokale uddannelsesvejledere og globale markeds konkurrencer med budskabet om, at kineserne kommer. Hvordan forholder unge, der vokser op i 2010'erne sig til fremtiden?

	Procent
Fremtiden lyder spændende	93,3
Jeg er usikker på, hvad jeg skal	51,6
Jeg ved godt, hvad jeg skal	50,3
Fremtiden lyder skræmmende	29,5

Tabel 6. "Hvad tænker du om din fremtid?" Angivelser af "ja". (Upubliceret undersøgelse, 2015)

For langt hovedparten er fremtiden spændende, mens ca. hver tredje ung i 7.-9. klasse oplever, at fremtiden lyder skræmmende. Som udgangspunkt er der her en stor kønsforskel. 37 pct. af pigerne oplever, at fremtiden lyder skræmmende, mens det gælder for 20 pct. af drengene. Når vi lytter til interviewene, er det karakteristisk, at en stor gruppe af drenge har en tilgang, der hedder: "fremtiden kan man ikke gøre noget ved nu, så hvorfor bekymre sig om den", mens piger i mindre grad lever i nu'et og i højere grad føler, at de skal leve op til en fremtid, der kræver meget af dem i forhold til at få gode karakterer, kunne bestå og klare sig godt her og nu.

Selvom unge lever i en individuel tid, søger flertallet af unge traditionelle og mainstream-tendenser både i forhold til tøjstil, musik og kulturelle markeringer. Det ses tydeligt omkring de før nævnte begrundelser for at blive konfirmeret og konfirmationsfesterne, hvor valget af tøj, traditionelle festformer og markeringer udtrykker en vis konformitet. At læne sig op ad traditioner og sociale normer kan være en måde at navigere og orientere sig, når fremtiden virker usikker og uoverskuelig, og der skal træffes mange individuelle valg.

Til overvejelse:

Hvordan kan kirke og præst spille en rolle i en fremtid, der virker både spændende og skræmmende?

5. Perspektiverende udfordringer

Vi vil afslutningsvis opridse nogle af de udfordringer, som det kan være vigtigt at forholde sig til, når man som præst møder 'millennium-konfirmanderne' i konfirmandstuen og gerne vil formidle temaer om tro og eksistens på en relevant og brugbar måde.

Konfirmandstuen som refleksionsrum

Når man går i 7. og 8. klasse, mødes man generelt af høje krav og forventninger og mere specifikt af lange skoledage. De traditionelle timer i konfirmandstuen vil for konfirmanden opleves som en del af en lang skoledag. Som præst er det vigtigt at være opmærksom på at tilbyde et andet rum end det, skoledagen tilbyder. Unge vil gerne lære noget, men de har i høj grad behov for at lære noget, som de ikke nødvendigvis lærer andre steder: At reflektere over egen livssituation og egne valg. Det er vigtigt for en 13-årig både at reflektere over, hvorfor det kan opleves som det vigtigste i verden at få 12, og hvad det indebærer, at man er skabt og derfor ikke behøver at skabe sig selv. Hvordan kan konfirmandstuen blive et refleksionsrum, hvor man kan blive til som menneske og fordybe sig i livets eksistentielle og religiøse spørgsmål?

Anderledesheden i det fysiske rum

Festerne er udskudt til ungdomsuddannelserne, de fysiske mødesteder bliver færre – og vennerne 'ser' man i det virtuelle rum. Jævnaldrende mødes man typisk med i skolen eller til fritidsaktiviteter – men sjældnere ansigt-til-ansigt under helt 'uorganiserede' forhold. Fra det ståsted kan det være en overvældende oplevelse at mødes med andre ansigt-til-ansigt i et kirkerum eller i konfirmandstuen, hvor det ikke fordres, at man skal præstere, performe eller 'være på'. Hvordan kan man som præst være med til at få konfirmander til at forholde sig til egen eksistens, og at både piger og drenge gennem direkte samvær, aktiviteter og samtaler udfordres på deres eksistentielle refleksioner og bliver mere afklarede med, hvad de tror på?

At blive taget alvorligt

Unge stiller høje kvalitetskrav til sig selv, andre mennesker og fritidsaktiviteter. Det skal være sjovt og seriøst at engagere sig. Hvordan kan det seriøse sættes i spil i konfirmandstuen? Det kan måske handle om at blive taget alvorligt – ikke for det, man gør, men for det, man er. Det handler om, at relationerne, fællesskabet, refleksionen og dialogen om tro og eksistens tages alvorligt.

Unge tager netop deres konfirmation alvorligt, men har brug for samtale- og refleksionspartnere i og uden for konfirmandstuen, der kan være med til at stille de 'gode spørgsmål': Hvorfor er tro vigtig? Hvad betyder konfirmationen? Hvad betyder det for mig? Udfordringen som præst er at gøre forældre opmærksomme på, at unge har brug for et 'udvidet eksistentielle øverum' til at reflektere over eksistentielle og religiøse spørgsmål, og at det som oftest er voksne, der skal tage initiativ til refleksionsprocessen. Hvordan kan kirken invitere og inddrage forældre til at være med til at udvide det eksistentielle og religiøse 'øverum' med konfirmanderne?

At være spændt ud mellem nutidskrav og fremtidsforventninger

Når man går i 7. og 8. klasse tager man meget for givet, men samtidig ved man godt, at man ikke får alt forærende. Man får at vide, at det er vigtigt at 'komme i mål', 'komme videre' og 'blive færdig'. Derudover er der udtalte forventninger om at være social, sund og sjov – det nytter ikke at melde sig ud af den sociale performance. Uanset hvor man som 13-14-årig vender sig, er der nogen, der har en mening om, hvad skal man nå, hvordan man skal se ud, og hvordan man skal være. Hvordan kan kirken være den store undtagelse, hvor man som ung kan 'sætte tiden i stå' og være OK med, hvor man er, og hvem man er, og på samme tid skabe rammer omkring et deltagende og engageret samvær?

Her er det samtidig vigtigt at være opmærksom på den gruppe af unge, som ikke formår at leve op til de krav, som andre eller de selv stiller. For gruppen af unge, som mere eller mindre går 'under radaren', er der et særligt behov for at kunne snakke med forældre eller andre voksne om stress, bekymring eller tvivl.

Uanset skolereformer og foranderligheden i unges hverdags- og fritidsliv er konfirmandtiden en særlig mulighed for, at man som præst kan møde unge i spændingsfeltet mellem nutidskrav og fremtidsforventninger. Vi håber, oversigtsrapporten giver indsigt, så man som præst kan forstå og begå sig i mødet med konfirmander, så de får mulighed for at forstå og begå sig i mødet med kirkeligheden og ungdomsvirkeligheden.

6. Baggrund for oversigtsrapporten

De tendenser, der beskrives i denne oversigtsrapport, baserer sig primært på to undersøgelser; dels Projekt RefleX, (2014) og dels en landsdækkende teenageundersøgelse (2015). Sidstnævnte bygger på spørgeskemaundersøgelser fra 1032 unge i alderen 13-16 år samt interviews med 20 unge med særlig fokus på fritidsliv og fremtidsforventninger og udkommer i efteråret 2015 på forlaget Ungdomsanalyse.nu (www.ungdomsanalyse.nu).

*Projekt RefleX bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt 600 konfirmander og konfirmandforældre med fokus på deres forhold til tro og eksistens i løbet af konfirmandåret 2013/14. Derudover blev der foretaget 40 interviews med konfirmander og konfirmandforældre. RefleX dannede baggrund for udgivelsen: *Hvad tror du selv?* (2015), udgivet på forlaget Ungdomsanalyse.nu.*

Fotos:

Rune Hansen, side 9. Adam Grønne, side 12 og 15.

Resterende fotos er fra eget arkiv og Konfirmandtræf, 2015, Roskilde Stift.

Oversigtsrapporten er lavet af Center for Ungdomsstudier (CUR) for Folkekirkens Konfirmandcenter

7. Litteraturliste

- Birkedal, E. (2001):** *Nogen gange tror jeg på Gud men ...* Universitetsforlaget
- Birkedal, E. (2008):** *Erfaringsbasert didaktik, Platform for planutvikling i trosopplæring for ungdom – et refleksionsnotat*, IKON
- Christensen, L. (2015):** *Skolereform og konfirmationsforberedelse*, FUV, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter
- Christensen, L., Götke, P. og Rasmussen, Steen M. (2010):** *Dåbsopplæring i folkekirken – en rapport*, Kirkeministeriet
- Engedal, G. & Sveinall, A. et al (2000):** *Troen er løs*, Tapir
- Grube, K. & Munksgaard, S. (2011):** *Mere end blot to timer, Evaluering af Alternativ konfirmationsforberedelse i Viborg*, CUR Center for Ungdomsstudier
- Grube, K. & Munksgaard, S. (2012):** *Ålborg-undersøgelsen, Ungdomshøringer, Hvis jeg har brug for en præst...* Center for Ungdomsstudier (CUR)
- Grube, K. & Østergaard, S. (2006):** *Mere end blot en søgen efter enkle svar*, Unitas Forlag
- Grube, K. & Østergaard, S. (2010):** *Aktiviteter tiltrækker, relationer fastholder – måske!* Forlaget Ungdomsanalyse.nu
- Juul, K. G. og Munksgaard, S. (2015):** *Hvad tror du selv? – at skabe eksistentiel og religiøs refleksion med konfirmander og forældre*, Ungdomsanalyse.nu
- Larsen, I. & Sørensen, P. G. (2005):** *Gudsforestillinger i folkeskolen fra Gudstro i Danmark*, red. M. T. Højsgaard og H. R. Iversen, Anis
- Luchau, P. (2005):** *Danskernes Gudstro siden 1940'erne fra Gudstro i Danmark*, red. M. T. Højsgaard og H. R. Iversen, Anis
- Munksgaard, S. & Østergaard, S. (2008):** *Mere end blot forberedelsen til en fest?* CUR (Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik)
- Muusmann, N. & Østergaard, S. (2011):** *Problemet med venner er, at de jo altid giver én ret. En håndbog for voksne, der ønsker at være med til at spille unge gode til livet*. Ungdomsanalyse.nu
- Nissen, J. (2014):** *Medvandring – indføring i teologisk religionspædagogik*, Religionspædagogisk Forlag
- Rosen, I. (2009):** *I'm a believer, but I'll be damned if I'm religious, Belief and religion in the greater Copenhagen area*, Ph.d. afhandling, Lunds Universitet
- Schweitzer, F. (2006):** *Barnets ret til religion*, Aros
- Skårhøj, R. & Østergaard, S. (2005):** *"Generation Happy" – et studie i danske teenagers hverdagsliv, værdier og livstolkning*, Unitas Forlag
- Trygfonden, (2012):** *Rapporten Børneliv – ifølge danskerne*
- Steffensen, I. et al (2007):** *Årgang 1992 - hvad har de gang i? Et flimret portræt*, Forlaget Ungdomsanalyse.nu
- Tamminen, K. (1991):** *Religious development in childhood and youth. An Empirical Study*. Suomalainen Tiedeakatemia